

Tankönyv – taneszköz

SZÉKELY GYÖZŐ

Visszatért a múlt?

A *Magiszter* 2005. 1. számában *Kísért a múlt* címmel már beszámoltunk arról, hogy oktatási főhatóságunk illetékesei az egy pártrendszerben bevált módon „gondoskodnak” a nemzetiségi diákok tankönyveiről. Ingyen használatú tankönyveket küldenek az iskolákba, bizonyítván ezzel a mindenkori hatalom nagylelkűségét, kisebbségekkel szembeni toleranciáját. A cikkben megpróbáltuk összegezni a minisztériumi eljárások okozta károkat, és azt, ahogyan a látszatintézkedések rontják az anyanyelvén tanuló diák oktatásának minőségét, továbbtanulási esélyeit. Tettük ezt jobbító szándékkal, annak reményében, hogy a hatalom bizalmát élvező hivatalnokok tanulnak elkövetett hibáikból, és megváltoztatják, „megreformálják” a kisebbségi tankönyvellátás rendszerét.

Reform

Ezt a szót kulcsszóként használták az elmúlt másfél évtizedben. Annak szánták a román közoktatás tervezői is, amikor 1993-ban közzétették tervezetüket: *Proiectul reformei învățământului preuniversitar din România* címen. És kulcsszó maradt egy szóösszetételben is: *reformkultúra*. Ennek a hiányával magyarázták 1997-ben a román közoktatás állapotát elemző kutatók a tervezett reform hatásainak késlekedését, elmaradását.

Tekintsük át röviden, mit terveztek reform gyanánt 1993-ban (*Cartea Albă a Învățământului din România*):

- az általános (alapszintű) oktatás biztosítása 16 éves korig,
- az oktatás tartalmának modernizálása a tantervek, a tankönyvek és az értékelési modellek szintjén,
- a szakoktatás átszervezése,
- piaci feltételek megteremtése a tankönyvkiadásban, az állami monopólium megszüntetése, a tankönyvbeszerzéshez szükséges anyagi alapok átirányítása az iskolák részére,
- az oktatás (túlzottan) központosított adminisztratív és finanszírozási rendszerének lebontása (*descentralizare*) és a tanfelügyelőségek, iskolák és pedagógiai központok (*casele corpului didactic*, szó szerinti fordításban: *pedagógusok háza*) hatáskörének kiterjesztése,
- a taneszközök, az iskolaépületek, (iskolai) felszerelések finanszírozási alapjainak megteremtése, a befektetések növelése ezen a téren.

A tervezet a stratégia megvalósítására a következő fő célokat tűzte ki:

- a) az elemi és a középfokú oktatás minőségének javítása, a tantervek és a tankönyvek tartalmának modernizálása, a tanárképzés és a tanártovábbképzés átszervezése, az értékelési és vizsgáztatási módok átalakítása,
- b) a középfokú oktatás átszervezése,
- c) a finanszírozás és az iskolairányítás hatékonyságának növelése.

Ha tizenkét év távlatából értékeljük a tervezet célkitűzéseit, megállapíthatjuk, hogy az néhány pont kivételével ma is időszerű, megvalósítandó feladat. Az oktatás tartalmát, tanterveit és tankönyveit érintő célkitűzések közül talán a legfontosabb nem vált valóra: az adminisztratív és a finanszírozási rendszer ma is túlzottan központosított, a *decentralizáció* papíron maradt.

Az első, 1997-es értékelés (*Strategia reformei în vâpământului din România*) a lassú reform veszélyei között a fékező tényezők megerősödését, a régi és új szerkezeti formák párhuzamos működését, az oktatási kínálat és a társadalmi elvárások közötti fáziseltolódást, a költségek növekedését és az újító kedv csökkenését említették. Az oktatáskutatók jól látták ezeket a veszélyeket: az értékelést követő néhány év történéseit már az *ellenreform* szóval lehetne jellemezni. A szerkezeti formákat illetően ma már nem beszélhetünk azok együttéléséről, maradtak a régiek, együtt a letűnt kor illetékeseivel, az elmúlt évtizedek „kipróbált” igazgatóival, szakfelügyelőivel. A 2000 és 2005 közötti időszakot nemcsak a kisebbségek nyelvén történő, hanem az egész román közoktatás megsínylette, hisz a számos tantervváltoztatás és az ezekkel együtt járó tankönyvcserre nyomán az iskolába juttatott tankönyvek színvonala mind tartalmi-módszertani, mind külalak szempontjából elmarad a korábbiaktól. Az okokat a tavaly őszi számban már felsoroltuk, ehhez még csak azt tehetnénk hozzá, hogy a 2005. február 16-i tankönyvliciten a román oktatási minisztérium illetékesei magyar nyelven megírandó középiskolai tankönyvre pályázatot már el sem fogadtak. – Majd lesz románból fordított magyar nyelvű tankönyv, – ígérték – minék a magyar nyelven megírt? – Higgyünk nekik, hogy lesz fordításban kiadott könyv, de ennek minőségétől előre félünk. Olvassunk bele a 2004. decemberében iskolákba küldött ingyen használatú tankönyvek „fordított” szövegébe.

Szemelvények a fordításban megjelent könyvekből

I. Környezetismeret. Tankönyv a II. osztály számára, Aramis, 2004.

A tanulóknak szánt szöveg a 4. oldalon kezdődik, induljunk hát innen: „*Alina és Cătălin halászni voltak a Duna-Deltában. Megcsodálták a pelikánokat, hattyukat és más madarakat.*”

Mivel a helyesírási hibák nagy számban találhatók az egész tankönyvben (itt: *hattyu? hattyú, Duna-Delta? Duna-delta*), ezekkel a továbbiakban nem foglalkozunk. A szövegrészletben *Alina és Cătălin* indul halászni, ám találkozhatunk *Dana*-val, *Doru*-val, *Nelu*-val, *Bogdan*-nal, *Titel*-lel és *Nicu*-val, tehát csupa román keresztnévű gyermekkel, ők fürödnek, ők szedik a gyümölcsöt, keresik a rókalyukat, és természetesen velük van *Azorel* is, a kutya. Találunk olyan keresztnévet is, amelynek a magyar nyelv-

ben is van megfelelője (*Maria ? Mária*), a fordító azonban kitarat az egységesség elve mellett, és következetesen *Mariá-t* ír.

Ennyi kín után az 5. oldalon végre fellelegezhet a tanuló, mert *Felüdítő tevékenység* következik: „Hallgassátok meg, majd tanuljátok meg *D.G.Kiriác Országom című dalát.*”

Kell is a lazítás, hisz a lecke (az 1. egység) új földrajzi fogalmak megtanulását tűzte ki célul: „*A hegy és a mező domborzati formák.*” Ha a diák ezt így tanulja meg, akkor a *Román-alföld* helyett *Román-mező-t* fog mondani. A fordító is érezhette, hogy a mező nem a legmegfelelőbb, így a továbbiakban az alföld szó magyar változataként felváltva használja a *mezőség* és a *mező* terminusokat: „*A mező alacsony domborzati forma. A mezőségi zónák erdeiben hársakat, akácfákat, nyírfákat, bokrokat, virágokat, fűvet találunk. A rágcsálók főként a mezőségben élnek, a gabonatóblákban.*” Ez már a 9. lapon olvasható. Írjuk át a szöveg stílusában: a 9. lapban.

A 2. egység szövegében a tanuló a növények nevének népnyelvi változataival ismerkedik: a *paszulyszárral* és a *murokgyökérrel*. Itt, ebben a *nyelvi környezetben* zavarólag hat a *burgonyaszár*, a másik két név mellett jobban hangzana a *pityókaszár*. Miután a tanulók „felüdítő tevékenységként” megtanulhatják és elénekelhetik Corneliu Mare^o *Copăcelul* című dalát, a 15. lapon egy szép verssel is megismerkedhetnek. Ennek most csak az első strófáját idézzük:

„A petrezselyem
Írta: Vladimir Pop Marcanui

Zsenge petrezselyemzöld!
Bölcsője a puha föld?
Büszkén emelkedik, nyalka
Fehérbőrű legény fajta.”

Tehát a petrezselyemzöld fehér bőrű legény. Nem néger, nem mulatt és nem nő! Ez a néhány sor a központozás tanítására is alkalmas. Megtanulhatjuk, hova kell a felkiáltójel, hova kérdőjel, és hová nem teszünk vesszőt.

A 3. egységben már az állatvilág kerül előtérbe: „*Az állat testének alkotóelemei állatonként különböznek.*” A szerző valószínűleg azt akarta mondani, hogy az állatok nem *csereszabatosak*, mint a gépek.

A tankönyv módszertani eszköztárában a *drámapedagógia* elemei is föllelhetők: „Szerep-játék” cím alatt (5. egység, 47. lap) a kisdíákoknak a következő dialógust kell rögtönözniük: „*Képzelfetek el egy beszélgetést a seprű és a porsziró között.*”

A szerzők szólásokkal, közmondásokkal, találós kérdésekkel is élénkebbé varázsolják az amúgy sem unalmas szöveget:

„*Ki az, aki oly ravasz, hogy
Ahol eljár tyúk, kakas fogy?*”

A kakast fogyasztó tyúkokra (1. egység, 7. lap) a biológiakönyvekben nem találunk magyarázatot. Ezek nem valami szárnyas amazonok, inkább egyszerű tojók, a kakaspusztításra pedig azért kerülhetett sor, mert (valószínűleg itt is, mint a fordításban ké-

szült tankönyvekben nagyon sok esetben) a fordító a vesszőt oda tette (illetve nem tette), ahol a román szövegben is volt (vagy hiányzott).

És ha a tisztelt olvasó eddig még nem győződött meg arról, hogy a tankönyv megfelel a kisiskolás sajátos (magyar) nyelvi és kulturális környezetének, talán meggyőzheti erről az *Állatok című* fejezetből kiragadott közmondás: „*A farkas megváltoztatja a szőrét, de a szokását nem.*”

Úgy tűnik, hogy a minisztérium illetékesei sem, mert a tankönyvet engedélyezték, oktatásra alkalmasnak találták, és számos tiltakozás ellenére sem vonták vissza a magyar tannyelvű iskolákból.

Tiltakozásban, a hibás tartalmú, nyelvezetű könyvek visszavonását kérő, követelő nyilatkozatban nem volt hiány. Kérték ezt tanítók, tanárok, szülők és nagyszülők, hivatalos levélben a pedagógus szövetség elnöke, a tankönyvtanács kuratóriuma, ám a kérés pusztába kiállított szó maradt. Folytassuk most a középiskolai tankönyvek lefordított szövegéből kiragadott idézetekkel.

II. Történelem. Tankönyv a IX. osztály számára, Editura Didactică și Pedagogică – CORVIN KIADÓ, 2004.

Erről a középiskolai tankönyvről készült recenzió már megjelent a *Magiszterben*, ezért csak néhány mondatot idézünk a könyvből.

„*A városok, alapítva [...] amikor biztonságosabb volt a hajózás és vagyont is könnyen lehetett szerezni, letelepedtek a partra és körbevették magukat falakkal; elfoglalták a földszorosokat, úgy a kereskedelem folytatása miatt, mint, hogy erősebbek legyenek szomszédaikkal szemben. A városok [...], úgy a szigeteken, mint a kontinensen lévők, a kalózkodás miatt [...] a parttól távolabb épültek [...]. Ezért, a mai napig a városok a víztől távolabb, fennebb helyezkednek el.*”

A tanuló feladata: „*A szövegből kiindulva, részletezzétek, hogy milyen helyekre építették a görögök a városaikat!*”

Ismerjük el, hogy nem könnyű feladat! Az első látásra helyesnek tűnő válasz: *a part mellé és attól távolabb építették a városokat.* Tehát mindenüvé, ahol hely volt. Ha viszont figyelmesebben elolvassuk a szöveget, kiderül, hogy a városok a part mellé csak letelepedtek (biztosan rövidebb pihenőre), épülni távolabb épültek. A mai napig. Ezért nem találjuk meg a tengert Athén közelében?

A földrajzi helynevek ebben a tankönyvben is „*sajátosak*” (idézzük a nyelvtanilag is figyelemre méltó mondatot, 14. lap): „*A nyugat-kárpáti dákok az aranyat bányásszák és dolgozzák fel.*” A nyugat-kárpáti tájegység említése azért tanulságos, mert ennek a hegyvidéknek már eddig is számos változata él(t) a magyar nyelvben, most sikerült ezt gazdagítanunk egy *eredeti tükörfordítással.* A *Munții Apuseni* többnyire a *Nyugati-Kárpátok* nevet viselte a hazai földrajztankönyvekben, talán azért, mert az ország nyugati részén fekszik. Az új magyar nagylexikon három megnevezést ad: *Erdélyi-peremhegység* (ilyen címszó alatt találjuk meg a lexikonban), *Erdélyi-szigethegység*, illetve *Erdélyi-középhegység.* Vajon mit hoz a jövő? Lesz-e még újabb neve ennek a szép vidéknek? És használni fogják-e a magyar nevet az erdélyi magyar földrajz- és történelemtanárok?

Az előző példákban már találkozhattunk a *megszemélyesítés* néhány egyszerűben megfejthető példájával (*a városok ... körbevették magukat falakkal; a porsziró és a seprű beszélget* stb.). Válasszunk ki most egy *talányosabbat* a történelemtankönyvünkben (57. lap): „*Orhon feljegyzései a török népek szerepéről és a követendő politi-*

káról". A megfejtéshez ismét a *Magyar Nagylexikon* segítségéhez folyamodunk (XI. kötet, 200. lap) *Orhon: folyó Belső-Ázsiában, É-Mongóliában*. Mivel a folyó nem készíti feljegyzéseket, gyanakodhatunk, hogy a szerző az *orhoni feliratok* valamelyikét adta meg az idézet forrásaként.

A tankönyv tartalmi minősítéséről már olvashattunk a *Magiszter* téli számában Vincze Zoltán tanár úr jóvoltából, most tehát erre nem térünk ki, azt azonban elmondhatjuk, hogy a magyar középiskolás ebből a tankönyvből sem tanulhat saját népéről, nemzetéről.

III. Biológia. Tankönyv a IX. osztály számára. Aramis, 2004.

Az új középiskolás biológiatankönyvről már a fedőlapon olvasható cím is sokat elárul: *Biológia, tankönyv* (!) ... A tankönyv szövegét Kiss Éva ny. biológia tanár próbálta „megfejteni”, ragadjunk ki néhány sort a véleményéből.

„Ha a szerzők azt tűzték volna ki célul, hogy hogyan lehet egy tantárgyat megutáltatni a tanulókkal, akkor ez a tankönyv iskolapéldául szolgálhatna. A tankönyv a szerzők, a fordító és a kiadó közös „remekműve”.

Nehéz fordítást véleményezni az eredeti román szöveg ismerete nélkül, ugyanis nehézkes, rossz szöveget jól fordítani nagyon hálátlan feladat. Annyi a fordításból is kitűnik, hogy az eredeti szöveg tudományos adatokkal túlterhelt. A tankönyv minden oldalán nyüzsögnek a szakkifejezések, amelyeknek a magyarázata elmarad. Például:

- *Alakjuk szerint a sejtek két csoportba oszthatók: izodiametrikus (parenchimatikus) és heterodiametrikus (prozenchimatikus).*
- Honnan tudja a tanuló, hogy ez mit jelent? Vagy:
- *A sejtmembránok jelenlétükkel megakadályozzák a sejtszervecskékben ugyanabban az időben lejátszódó kémiai folyamatok interferenciáját.*

A fordítás tükörfordítás, ezért a szöveg gyakran magyartalan, nehézkes. Nyelvtani hibák is előfordulnak: az alany egyes számban, az állítmány többes számban van, vagy fordítva. Egy-egy hibás szakkifejezés is föllelhető: *plazmodezma* helyett *plazmodezmosz*.

A legnagyobb felelőtlenséget a kiadó követte el. Nem szabad megengedni, hogy magyar könyvet olyan műszaki szerkesztők készítsenek, akik nem tudnak magyarul.

A tankönyvet – véleményem szerint – ki kellene vonni a forgalomból.

Ezt kérte az *Erdélyi Tankönyvtanács* kuratóriuma is: vonják ki az iskolákból a hibás tankönyveket. A felsorolásban szerepelt az elsősök számára készített matematika-könyv is. Arról, hogy miért nem tanácsos ezt a tankönyvet az írni, olvasni tanuló gyermekek kezébe adni, Baka Judit nyugalmazott tanítónő írt. Az ő véleményéből idézünk:

IV. Matematika. Tankönyv az I. osztály számára, Aramis, 2004.

1. A könyv tartalmát tekintve:

- Törzsanyaga nagy részben megfelel a 2004-ben kiadott Tanterv előírásának.
- Gyakorlatai és feladatai nem követik a tanulók életkori sajátosságait, jóval alul maradnak a 6-7 éves kornak megfelelő követelményekhez képest.
- Mindössze 60 leckét tartalmaz 112 oldalon. Így természetesen nem biztosíthatja az önálló vagy a differenciált munkát. Előnye abban áll, hogy sok gyakorlata csoportmunkát igényel. A tankönyvet feltételezhetően kiegészíti egy munkafü-

zet, ám ez a magyar nyelven tanuló gyermekhez nem jutott el. Így ez a tankönyv nem alkalmazható sem osztatlan, sem részben osztott iskolában, holott ismert tény, hogy a legtöbb magyar gyermek ilyen iskolában sajátítja el a matematika alapjait.

- Gyakran előfordul, hogy utasításai érthetetlenek, például a 109. lapon levő gyakorlatok. A 72. lapon ez áll: 'Színezd az utat zöldre 20-tól 20-ig, pirosra 15-től 15-ig, sárgára 17-től 17-ig.' Nem érthetők az 50., 53., 57. lapon levő gyakorlatok sem.
- A 2-es számjegyek írása nem felel meg az előírásoknak.

2. A tankönyv nyelvezete és helyesírása

Gyakori hibák:

- A fejezetek számozása nem követi a magyar helyesírás szabályait: a *sorszámnevek* helyett *tőszámszavak* vannak.
- A különböző oldalakon megjelenő gyakorlatok és feladatok sorszámozása is helytelen.
- A fejlécben szerepel a *Célkitűzések* rovat is, de helyette a könyv oldalszámai szerepelnek.
- A tartalomjegyzékben helytelen a névelő használata: **a** helyett **az** jelenik meg: Az 2-es ..., Az 3-as..., Az 4-es..., Az 6-os..., Az 7-es..., Az 8-as..., Az 9-es..., Az 10-es szám.
- Ugyancsak a tartalomjegyzékben több cím is kisbetűvel szerepel: olvasás, írás, összehasonlítás.
- A lecke címe nem az, amit a tartalomjegyzék tartalmaz. (Például: a jegyzék szerint a 71. oldalon a természetes számok összeadása és kivonása, valamint szöveges feladatok megoldása szerepel, holott ezen a lapon egyetlen kivonás sincs, csakis szöveges feladatok vannak.
- Túl gyakran szerepelnek a *-nál, -nél* ragok: *a műveletek elvégzésénél, az osztályozásnál, a méréseknél* stb.
- Több lapon is *ő* és *u* szerepel az *ö* és *ü* helyett (például a 40. és 41. lapon).
- Számlálj (vagy írd) növekvő (csökkenő) sorrendbe (sorrendben helyett).
- A feladatok, illetve a gyakorlatok hol számozással, hol anélkül szerepelnek.
- Zavart okoz a könyvben, hogy maradtak román rövidítések is, például: *ZU ÉS Z KIVONÁSÁT VÉGZEM* (lásd a 69. lapon).
- A szöveges feladatok vázlataiban a mondatértékű szócsoportok után nincs írásjel a 79., 86., 95., 99. lapon. Például: *Mátyásnak volt könyve* után nincs pont.
- Több esetben is előfordul olyan utasítás, amelyet a gyermek nem tud megoldani, mert a tanterv szerint a megoldáshoz szükséges ismereteket nem kell tanítani.

Nem jártak jobban azok a tizedik osztályos tanulók sem, akik a EDP és a Corvin Kiadó által „gondozott” tankönyvet vehették „ingyenes használatba”. A tankönyv *gondozott* voltáról Orbán Béla nyugalmazott egyetemi tanár véleménye is sokat elárul. Most az ő lektori véleményéből idézünk.

**V. Matematika. Tankönyv a középiskolák X. osztálya számára.,
M2, EDP – Corvin Kiadó, 2004.**

A tankönyvet átnézve igen nagyszámú szakmai, nyelvtani, helyesírási és egyéb hibát állapíthattam meg, melyek megkérdőjelezik a fordítás használhatóságát. Igyekszem a hibákat csoportosítani.

Szakmai és a szakkifejezések helytelen használatából eredő hibák:

4. oldal. (de máshol is): „összeszorozva az... összefüggéseket, kapjuk, hogy...”
Megjegyzés: összefüggéseket (vagy egyenleteket) nem lehet összeszorozni. Helyesen: az összefüggések megfelelő oldalait összeszorozva... A másodrendű, harmadrendű, n -edrendű gyök helyett a második, harmadik, n -edik gyök kifejezés használatos (9. oldaltól kezdve). A páratlan rendű gyök helyett: páratlan kitevőjű gyök.
23. oldal. „Kimutatjuk, hogy a racionális számok (és nem csak) szakaszos végtelen tizedes törtek formájában alakíthatók.” Helyesen ... a racionális számok (és csak ezek) szakaszos, végtelen tizedes törtek alakjában írhatók fel.
28. oldal. „Gyöktelenítsük az alábbi függvények nevezőit”, helyesen ... az alábbi törtek nevezőjét.
38. oldal. „A q számot a mértani haladvány rögzített értékű hányadosának (rációjának) nevezzük.” Megjegyzés: a q neve állandó hányados (a ráció szó a magyar terminológiában nem használatos).
53. oldal. „köbös parabola (helyesen harmadfokú parabola).
57. oldal. „függvény monotonijája” helyett a függvény monotonitása kifejezés használatos.
73. oldaltól kezdve: „logaritmikus egyenlet” helyett a logaritmusos egyenlet kifejezés a használatos.
113. oldal. „Az (1) egyenlőség bal oldala...” helyesen jobb oldala.
118. oldal. A törzsszám helyett a prímszám kifejezés használatos.
129. oldal. „4§. A négy szín probléma” helyesen: Négyszín-probléma.
130. oldal. A „multiszett” terminussal még sohasem találkoztam.
131. oldal: „Newton multinominális képlete”, helyesen polinomiális képlete.
138. oldal. „Fák” helyett: fa gráfok.
135. „belső fokszám, külső fokszám”, helyett bemenő fokszám, kimenő fokszám.
183. oldal. „sokszögvonala” helyett törött vonal írandó.
191. oldal. „eukleidészi tér” helyett euklideszi tér használatos.
193. oldal. Az utolsó sorból kimaradt egy mondat: ha adott egy egyenes és egy ezen kívül fekvő pont (a c) pont alapján).
194. oldal. 2 sor: „Két sík kölcsönös helyzetét...”, helyesen: Két egyenes kölcsönös helyzetét.
197. oldal. „Megjegyzés: Egy szakasz felezőmerőlegese átmegy a sík felezőpontján”. Helyesen: a szakasz felezőpontján.
209. oldal. „a CV él középpontja”, helyesen felezőpontja.
211. oldal. „szakasz felezősíkja” helyett szakasz felezőmerőleges síkja.
- 219–220. oldal. „gömbszegmentum” helyesen gömbszelet; „kétlapú gömbszegmentum”, helyesen gömbréteg.
221. oldal. „gömbszektor”, helyesen gömbcikk.

Nyelvtani, pontatlan szóhasználatból származó, illetve helyesírási hibák

Néhány példa a többesszám fölösleges alkalmazására:

9. oldal. „Legyenek q és r racionális számok”, helyesen: legyen q és r két racionális szám. stb. stb.

Az egyszám és a többesszám nem megfelelő egyeztetése:

26. old. „Mivel az 1,5 jobb oldalán levő számok köbe mind nagyobbak, mint 2, a keresett számpár az alábbi számok között lesznek.”

75. old. „Léteznek más típusú egyenletek, amelyek megoldása a logaritmusfüggvény injektivitásán alapszanak.”

Pontatlan kifejezések:

111. old. 11. feladat. „Hányféleképpen helyezhetünk el n személyt egy kerek asztal mellett?”, helyesen az asztal körül.

34. old. „Az előbb említett tulajdonság bizonyítja a számtani haladvány megnevezés helyességét.” Helyesen: bizonyítja helyett indokolja.

12. oldal. „2) Az van egy-egy negatív gyökük.” Kimaradt az „egyenleteknek” stb.

Helyesírási hibák:

22. oldal. x -el (x -szel).

25. old. „képpén” (képpen).

30. old. „külömböző” (különböző)

53. old. „grafikusképe” (grafikus képe).

87. old. „kapot kamat” (kapott kamat).

95. old. „ahoz” (ahhoz) stb.

Általános megjegyzés: a tankönyv III. fejezete, a *Gráfelmélet* túl van méretezve, egy-fajta púpja a könyvnek. E fejezet annyi új fogalmat, értelmezést és tételt tartalmaz, hogy ezek megtanítása nehezebb, mint az összes többi fejezeté együttvéve. Emellett a bizonyítások nehézségi foka jóval meghaladja egy átlagos tizedikes tanuló értelmi szintjét. Például szó van gráfok közötti izomorfizmusról, noha az izomorfizmus fogalmát csak a XII. osztályban tanulják majd, az algebrai struktúrák keretében.

Ennek a fejezetnek a magyar fordítása is több helytelen terminust, zavaros bizonyítást tartalmaz.

A tankönyvet nem ajánlom iskolai használatra.

VI. Kémia. Tankönyv a IX. osztály számára a szakiskolák részére. SIGMA – T3 KIADÓ, 2004.

Az előzőekben bemutatott könyvek szövegénél kevésbé hibás a fordítása a szakiskolák IX. osztálya számára kiadott *Kémia* tankönyvnek, bár ezt a könyvet is át kell dolgozni ahhoz, hogy iskolai használatra alkalmassá váljék. Számos helyen kellene javítani a kémiai helyesírás szabályainak megfelelően (*kálium-permanganát kristály* helyett *kálium-permanganát- kristály nátrium peroxid* helyett *nátrium-peroxid* stb.). A könyvben gépelési betűhiba is található. Ilyenek például (*réz(II)klroid* helyett *réz(II)-klorid*), de mindkét hibatípusnál *veszélyesebb* a diákokra nézve az, hogy a fordító következetesen *gázak*-at ír gázok helyett: „A gázaknak nincsen sem saját alakjuk, sem saját térfogatuk.” Tájnyelvi beszéd változatban ez elfogadható, de a tankönyv nyelve-

zetének szigorúan az irodalmi nyelvet kell követnie. Valószínűleg a fordító is elcsodálkozna, ha *padakról, hídokról* olvasna, vagy ha a biológia tankönyvben a *mogyoró* helyett a *magyaró* szerepelne.

A kilencedikesek számára kiadott új Magyar nyelv és irodalom tankönyvekről Péntek János tanár úr és T. Szabó Levente írt recenziót, az ő véleményük a Krónika hasábjain már megjelent. A napilapokban már korábban megjelent, az *Erdélyi Tankönyvtanács Kuratoriuma* által megfogalmazott szöveget itt is közreadjuk, ugyanis arra az illetékesek a mai napig nem reagáltak, a hibás tankönyvek visszavonásáról nem intézkedtek.

Az Erdélyi Tankönyvtanács és a tankönyvek

Az Erdélyi Tankönyvtanács 1993-ban azért jött létre, hogy ösztönözze tantervek és magyar tankönyvek írását, hogy szakértők bevonásával segítse az eredetiben vagy a románból való fordítással készülő tankönyvek, egyetemi jegyzetek és más oktatási anyagok szakmailag és nyelviileg kifogástalan megírását, és hogy megalapozott, pártatlan véleményt nyilvánítsa a már megjelent tankönyvekről. Ilyen jellegű segítő közreműködését minden érdekelt félnek felajánlotta: a minisztériumnak, a szerzőknek és fordítóknak, a kiadóknak. Ez az ajánlat nem terjed ki a kimondottan kiadói és nyomdai munkálatokra: ezekről a kiadóknak maguknak kell gondoskodniuk.

Volt, aki élt ezzel a felajánlással, volt, aki nem. Mivel azonban az Erdélyi Tankönyvtanácsnak nincs hatósági jogköre, és így senkit nem kényszeríthet arra, hogy biztosítsa a tankönyvek megfelelő színvonalát, tudomásul kell vennie, hogy jó szándékú ajánlata ellenére az utóbbi időben a minisztérium is, a kiadók is, a szerzők és fordítók is kellő szakmai garancia nélkül sorozatosan jelentetnek meg olyan tankönyveket (főképpen fordításokat), amelyek alkalmatlanok az oktatásra, vagy éppen károsan befolyásolhatják a tanulók nyelvhasználatát, kompromittálják magát a magyar oktatást.

Ebben a helyzetben az Erdélyi Tankönyvtanács nem tehet mást, minthogy cím szerint is megnevezze azokat a tankönyveket, amelyeket megalapozott szakértői vélemények alapján alkalmatlanoknak vagy károsaknak tart a magyar oktatásban, és ismételten felhívja a figyelmet a megoldandó problémákra. Ezt azért is meg kell tennie, mert egyébként a közvélemény cinkosságot feltételezhet a Tankönyvtanács és azok között, akik a használhatatlan tankönyveket kiadták. (A közvélemény nyilvánossága számára jelezzük, hogy korábban is az ET kezdeményezte annak a levélnek a megírását, amelyben a 2. osztályos környezetismeret-tankönyv visszavonását kértük a Minisztériumtól.)

1. Az oktatási törvény előírásainak és az RMDSZ programjában megfogalmazott törekvéseknek sem felelnek meg a IV–VIII. osztály számára kiadott ún. „kisebbségi” román nyelv és irodalom tankönyvek (EDP és Corvin Kiadó). Ezek teljesen alkalmatlanok arra, hogy a magyar iskolákban hatékonyan lehessen oktatni az államnyelvet, és ez fokozza a magyar tanulók hátrányos helyzetét.
2. A 9. osztály számára kiadott két magyar nyelv és irodalom tankönyv közül az egyiket (T3 Kiadó) ki kell egészíteni, hogy a nyelvi ismereteket is magába foglaló tantervnek megfeleljen, a másikat (Stúdium Kiadó) sürgősen teljes egészében át kell dolgozni, hogy tartalmát és kivitelezését tekintve is használható legyen.

3. Haladéktalanul meg kell teremteni annak a lehetőségét, hogy a magyar nemzetiségű gyermekek a zenei anyanyelvüknek megfelelő ének-zene tankönyveket használhassanak a közoktatás minden szintjén. Az iskolákból vissza kell vonni az 1998-ban fordításban készült ének-zene tankönyveket, és törvényes szinten kell biztosítani az anyanyelvükön tanuló diákok jogát a saját kultúrájukra épülő tankönyvek használatához.
4. A nemzetiségi tanulók tankönyveiben az illető nemzet kulturális környezetének megfelelő, a hagyományokból adódó nyelvi, képi elemeket kell használni. A magyar tannyelvű könyvek nem válhatnak a román tanulók számára elkészült tankönyvek „hű másaivá”, magyar szavakban megjelenített tükörképeivé. A kisgyermekek tankönyveiben föllelhető kell hogy legyen a gyermeki lét és anyanyelvi kultúra összes eleme: a magyar közmondások, szólások, kiszámolók vagy gyermekdalok, a felsőbb korosztályok számára pedig lehetővé kell tenni, hogy megismerkedjenek a magyar tudomány- és technikatörténet jelentős eredményeivel, személyiségeivel.
5. Vissza kell vonni vagy sürgősen át kell dolgozni, nyelvileg, tartalmilag rendbe kell tenni a következő tankönyveket:
 - Matematika tankönyv az 1. osztály számára – Aramis Kiadó
 - Környezetismeret tankönyv a 2. osztály számára – Aramis Kiadó
 - Történelem tankönyv a középiskolák 9. osztálya számára, a magyar változatot a Corvin Kiadó gondozta az EDP (Editura Didactică și Pedagogică) román nyelvű könyve alapján.
 - Biológia tankönyv a 9. osztály számára, Aramis Kiadó
6. Akadálytalaná és a hatóság számára is természetessé kell tenni a magyar nyelven írott tankönyvek pályáztatását és használatát. Csak az eredeti és a nem szolgáiban fordított, hanem megfelelően adaptált tankönyvek képesek a tantervek esetleges hibáit, belső ellentmondásait is korrigálni.
7. A jelenlegi pályáztatási és tankönyv-engedélyezési gyakorlat lehetetlenné teszi az erdélyi magyar tankönyvszerzők és szerkesztőségek munkáját, és elriasztja a magyarországi szakembereket és szerkesztőségeket a közös munkától. Külön pályázatot kell kiírni a magyar nyelvű tankönyvekre, és biztosítani kell azok szakszerű elbírálását, engedélyeztetését, ellentétben az idei év gyakorlatával, amikor a pályáztató szakhatóság nem fogadott el magyar nyelven megírt munkákat.
8. Megoldást kell találni arra, hogy az újraindulás nehézségeivel küszködő szakoktatás is kapjon megfelelő magyar nyelvű tankönyveket. Az elmúlt tizenöt évben a minisztérium egyetlen ingyen használatú szakoktatási tankönyvet sem rendelt. Ehhez és más tankönyvek írásához, megjelentetéséhez is természetesség és intézményesség kell tenni az együttműködést magyarországi szerzőkkel és kiadókkal. Erre egy korábbi miniszteri rendelet és a kormányközi megállapodás alapján is megvolt, és reméljük, hogy meg is van a lehetőség.
9. Meg kell szüntetni a jelenleg érvényben levő tankönyvellátási gyakorlat minőségellenes feltételrendszerét, amely gátolja a tudásszinthez igazodó minőségi oktatói munkát. Azzal, hogy a tankönyv beszerzési ára kizáró feltétellé vált, a pályáztatás a kiadók közötti – sok esetben tisztességtelen – konkurenciaharcá alakult. Ennek eredményeként mind a román, mind a magyar tannyelvű oktatást számos, tartalmilag és kivitelezésében is jó minőségű tankönyvtől fosztot-

ták meg. A múlt évben az illetékesek a magyar tankönyvek minőségi hiányosságait és késését akkor is a fordításokra szükséges idő hiányával magyarázták, amikor megfelelő színvonalú (magyar nyelven vagy fordításban készült) könyvek között választhattak, amelyeket az utóbb megrendelt könyvek áránál olcsóbban kínáltak a kiadók.

10. Az anyanyelvükön tanuló magyar diákok számára hátrányt jelent, hogy részükre nem rendelnek minden (tanterv szerint kötelező) tantárgyból könyvet. Az elmúlt években a pályázatással és megrendeléssel foglalkozó illetékesek felelőtlenül jártak el, amikor a pedagógusok véleményét figyelmen kívül hagyva minőségileg elfogadhatatlan tankönyveket küldtek – nagy késéssel – ingyen használatú tankönyvként az iskolákba.

Fontosnak tartjuk annak hangsúlyozását, hogy az eredeti tankönyvek írása, a fordítások és átdolgozások ellenőrzése az oktatás egyéb elemeivel együtt a kulturális autonómia minimumát jelenti. Ehhez azonban szükségesnek tartjuk a magyar oktatás minisztériumi szakmai képviselőinek erősítését, és egy olyan szakmai háttérintézmény megteremtését, amely arra képzett, főállású szakemberekkel lehetne a romániai magyar közoktatás szolgáltató intézménye.

A kérés aláírói: dr. Péntek János, az MTA külső tagja, egyetemi tanár, a kuratórium elnöke; dr. Gyenge Csaba, az MTA külső tagja, egyetemi tanár; dr. Néda Árpád, egyetemi docens; dr. P. Dombi Erzsébet, egyetemi docens; dr. Fóris-Ferenczi Rita, egyetemi adjunktus; Burus Siklódi Botond, az RMPSZ főtárhelye; Balla Júlia, középiskolai tanár; Baka Judit, ny. tanítónő, tankönyvszerző és e sorok írója.

A felelősség kérdése

A minisztérium által a tél folyamán iskolába küldött minden tankönyvet még nem sikerült véleményeztetni, átolvasni, de fenti példákból arra következtethetünk, hogy a felsoroltaknál jóval több hibás, oktatásra alkalmatlan tankönyv is kiosztásra kerülhetett. Cikkünk címe kérdésként hangzott el: *Visszatért a múlt?* Egyértelmű választ a kérdésre nem lehet adni. A múlt tovább él az egypártrendszerben létrehozott, a központosított irányítást működtető intézmények, oktatási szervezetek révén (megyei tanfelügyelőségek, minisztériumi vezérigazgatóságok stb.), de legfőképpen a mindenkori párttitkárok, illetékesek által belénk sulykolt gondolkodási sablonokban. Azt viszont nem állíthatjuk, hogy az elmúlt fél évszázadban a mostanihoz hasonló minőségű tankönyvek megjelenhettek volna. Az egykori állami tankönyvkiadó magyar szerkesztői, korrektorai szakmájuknak mesterei is voltak, tudásuk, magyar nyelvi ismereteik révén jó minőségű tankönyveket készítettek, azokért nyelvi, terminológiai szinten felelősséget is vállaltak. Ki vállal ma felelősséget a hibás, csak hulladékpapírnak alkalmas tankönyvekért? És kit nevezhetnénk meg a tankönyvellátásban történt visszasságokért felelősként?

Közvetlen felelősséggel mindenképpen a tankönyvet jóváhagyó minisztériumi főosztály – a kisebbségek oktatásáért felelős vezérigazgatóság – tartozik. Az ott dolgozók engedélye, jóváhagyása nélkül a hibás tankönyvek nem kerülhettek volna kiadásra.

Szintén közvetlen felelősséggel tartoznak a kiadók is. Tisztességes kiadó nem adhat ki könyvet anélkül, hogy a leírt, lefordított szöveget lektorok, korrektorok, anyanyelvi lektorok, szakemberek ne ellenőriznék, javítanák. A könyvek kolofonoldalán vagy az információkat tartalmazó második oldalon fel kell tüntetni a felelős kiadó, a

felelős szerkesztő, a szerkesztő és a lektorok nevét, tankönyvek esetében az anyanyelvi lektor vagy a korrektor nevét is. Ha van ilyen. A hibás tankönyveket készítő kiadók közül a magyar szöveg gondozását végző kiadót terheli a felelősség. A rendszerváltást követően számos kisebb-nagyobb gazdasági vállalkozás tervezte meg úgy a tevékenységét, hogy abba a patkószegkészítés mellett a könyvkiadást is föltüntette. Szakembere azonban sem a patkoláshoz, sem a könyvkiadáshoz nem volt. Nyomdák is szívesen „titulálják” kiadónak vállalkozásukat, teszik ezt anélkül, hogy szerkesztőség, szakmájukat értő szakemberek állnának rendelkezésükre. És ha profitra, pénzre van kilátás, bátran belevágnak a tankönyvkészítésbe. A profitéhes gondolkodásmód már a korábbi években is hozzájárult a magyar nyelvű oktatás minőségének rontásához, hisz számtalan ellenőrizetlen munkafüzet került az iskolákba, a diákok kezébe. Ehhez azonban még egy „segítő” kézre is szükség volt: a terjesztőre. Az iskolai terjesztők pedig tanítók, tanárok voltak.

Mert a felelősség kérdése a pedagógusokat is érinti. Természetesen elsőként azokat a tanítókat, tanárokat, akik a hibás szöveget fordították, a kiadónak átadták. De nem menthető fel a felelősség alól az a tanító sem, aki az elsősök vagy másodikosok kezébe adja a *Matematika* vagy *Környezetismeret* tankönyvet.

A hibás tankönyvet használó tanárok, tanítók azonban leginkább a rosszul elgondolt, megfogalmazott törvények és a hazai oktatásirányításra jellemző túlzott központosítás szenvedő alanyai. Ha a törvény az ingyen használatú tankönyv kiválasztásának jogát az arra leginkább illetékes tanítóra, tanárra, iskolai tantestületre bízna, akkor a pedagógus valóban megtervezhetné munkáját, és megválaszthatná az ahhoz leginkább illő tankönyvet. Ebben az esetben már valóban ő felelne a választásért. És a felelősséggel a szülőnek tartozna. Valódi demokráciában ez nem is történhetne másként.

A közelmúltban készült el a romániai nemzeti kisebbségek jogállásáról szóló törvénytervezet. Ebben egy mondatban a tantervekről és tankönyvekről is olvashatunk:

„1.3. Az anyanyelv és irodalom, valamint az illető kisebbség történelme és hagyományai tantárgyak tantervének elfogadása és az *anyanyelvű tankönyvek kiválogatása* valamennyi tantárgy számára csak az illető nemzeti kisebbség törvényes képviselőinek kötőerejű véleményezésével történhet.”

A magyar nyelvű tankönyvet tehát valamelyik törvényes képviselő fogja kiválogatni, vagy ő hagyja jóvá, hogy a kiválogatottak közül melyiket küldhetik az iskolába, és melyiket nem? Egy kisebbségi cenzor szerepe körvonalazódik? Hisz eddig is a kisebbségek oktatásáért felelős vezérigazgatóság hagyta jóvá a magyar iskolákba küldött könyvek jegyzékét. A megfogalmazásban nyoma sincs a decentralizáció gyakorlatának, csak azt zárja ki, hogy a választást ne többségi (román) nemzetiségű végezze. A reform nem erről szólt, hanem a közösségek, a szülők, az iskolák és a pedagógusok szabadságáról, arról, hogy a gyermek oktatásáért nem a mindenkori hatalom, a választásokat megnyerő párt emberei, hanem a tanítók és a szülők felelnek.

A mai tankönyvellátási rendszer dzsungelében sokan eltévednek. Ilyen esetekben talán segíthet, ha felidézünk, ami számunkra fontos, talán a legfontosabb: gyermekeink és unokáink, anyanyelvünk és dalaink, illetve az a környezeti és kulturális táj, amelybe beleszülettünk, és ahol továbbra is élni szeretnénk. A tankönyv a gyermekeink kezébe kerül, ezért annak minden betűje, neve és rajza a gyermek sajátos kultúráját kell hogy szolgálja, anyanyelvén, magyar dalokkal, szólásokkal közmondásokkal, mesékkel és versekkel, és örömet kell szereznie diáknak, tanárnak, szülőnek és nagyszülőnek egyaránt.